

Maruša Avguštin
Radovljica

DVOJE LIKOVNIH UPODOBITEV TRENTARSKE LJUDSKE PRIPOVEDKE ZLATOROG

Težko bi našli ilustratorke, ki bi se po svoji oblikovni slikarski zasnovi bolj razlikovali, kot sta **Marija Vogelnik** in **Mojca Cerjak**. V ilustracijah na isto temo prihajajo razlike v njenem oblikovanju snovi še posebej do izraza. Takoj pa je treba pristaviti, da sta tudi literarni predlogi, po katerih sta delali, kljub skoraj identični vsebini različni.

MARIJA VOGELNIK je ilustrirala trentarsko pripovedko *Krivopetnice in zlatorog* (Mladinska knjiga 1985, Velike slikanice), kakor jo je zapisala Svetka Zorčeva, Mojca Cerjak pa isto ljudsko pripovedno snov z naslovom *Zlatorog* (Sirdarta 1997, oblikovanje LUKS Studio), za katero je besedilo pripravila Dušica Kunaver. Medtem ko je v *Krivopetnicah in zlatorogu* ljudskost izročila očitna že v samem jeziku, ki vsebuje elemente gorenjskega ali že kar bohinjkega dialekta in nastopajo krivopetnice v zgodbi kot odmev prastarega mitološkega izročila, se je Dušica Kunaver s priredbo besedila odrekla tistim vsebinskim razsežnostim, ki bi po njenem mnenju majhnega otroka morda begale. Tako namesto krivopetnic nastopajo sodobnemu otroku razumljivejše »bele žene, mila dobrosrčna bitja«, jezik njene pripovedke ne pozna dialekta, skoraj dosledna odsotnost premega govora pa je pripovedko napravila manj sugestivno. Njena priredba besedila se zdi kot libreto in izziv za slikanico, v kateri imajo ilustracije izrazito prevlado nad besedilom.

Pred seboj imamo tako dve slikanici, ki izhajata iz dveh variant pripovedke, predvsem pa iz različnega likovnega stališča in razmišljanja ter odnosa do mladega bralca, ki mu je zgodba namenjena. Glavno vlogo ima vendarle avtorski rokopis obeh ilustratork kot odsev njune osebnosti, likovne senzibilnosti, šolanja in pojmovanja ilustracije nasploh.

Slikanica Marije Vogelnik ima tri dvostranske, tri enostranske in sedem manjših ilustracij v tehniki gvaša. Slikarka je knjigo tudi sama domiselno in ritmično razgibano oblikovala. Že prvi vtis ilustracij kaže na sorodnost s slovensko ljudsko umetnostjo in našimi srednjeveškimi freskami v prevladujočem koloritu rjavih, zelenih in rahlo niansiranih belih tonov, v strogem oblikovanju figur, v širokem ploskovnem upodabljanju ter v višino rastoči kompoziciji krajinskih prizorišč. Vaški ples na prostem pred gostilno nas lahko spomni na Petra Brueghla st., vendar obvladuje celotno dogajanje slikarkina duhovito izpeljana scena, polna nadrobnosti, plesnih korakov in gibov, ki vnašajo v sliko dinamičnost in sproščenost. S poslikano

Marija Vogelnik: Krivopetnice in zlatorog

zibko in skrinjo, prekrito s prtom, ter glinenimi posodami, napolnjenimi s cvetjem, nas avtorica seznanja z etnološko dediščino kmečkih interierjev, s hišami in kozolci pa s kmečko arhitekturo.

Ritmično razgibanost kompozicij poudarjajo kontrasti med ploskovno obravnavanimi predmeti in figurami ter drobnim, črtno oblikovanim cvetjem. Med likovno najbolj sveže sodita sliki črede ovac s pastirico Jerico in lovcem v sredini ter krivopetnice, ki zapuščajo dolino Trente. Obe sta kompozicijsko, ritmično in barvno pretehtani. Prva slika je grajena v višino v več pasovih. Belino ovac v spodnjem delu slike zaključuje belina gora. Oboje povezuje v središču slike belo predivo v Jeričinih rokah. Prizor s krivopeticami predstavlja vodoravna dvostranska kompozicija z razgibano igro vertikal – figur in dreves ter horizontalnih krajinskih pasov. Poseben poudarek dajejo sliki v levo nagnjene žene s stopali, obrnjenimi v desno in nagnjenost teles v levo, s čimer ustvarjajo živ vtis gibanja. Posode, ki jih krivopetnice nosijo na glavah in v rokah, imajo tako vsebinski pomen kot dekorativno funkcijo. Dve od žena gledata v gledalca in posredujeta občutek usodnosti slovesa. Celoten prizor ima kar gledališki značaj.

Čeprav želi biti Marija Vogelnik največkrat predvsem pripovedna, kot to zahteva literarna predloga, utegneta biti omenjeni ilustraciji tudi osebno izpovedni.

Marija Vogelnik ni največ svojih ustvarjalnih sil namenila ilustraciji, vendar je ustvarila opus, ki bo ostal v zgodovini slovenske ilustracije zapisan kot samosvoja, študijsko poglobljena, literarni predlogi zvesta in otroku privlačna pripoved. In prav slikanica *Krivopetnice in zlatorog* sodi med njene najboljše stvaritve.

Povsem drugačna je likovna govorica MOJCE CERJAK. Značilnost njenega slikarskega izraza so tonsko niansirana ozadja trinajstih, v glavnem dvostranskih ilustracij v akvarelni tehniki, v modrih, zelenih, vijoličnih, roza in rdečih barvnih odtenkih, v katere slikarka vgrajuje dogajanje. Njeno izrazito lirično občuteno slikarstvo se zdi za predstavitev trentarskega zlatoroga lahko vprašljivo, a že v uvodu omenjena priredba besedila Dušice Kunaver ga opravičuje. Zlatorog, koze in ovce na planini in konji v dolini, dalje ptice in druge živali, vse je na pogled spoznavno, vendar brez zemeljske teže, kot bi šlo za sanjske prizore. Podobe dobrih vil, trentarskega lovca in lepe Anče, pa domišljavih Lahov in zelenega lovca so idealizirane, mehko občutene figure, s katerimi se majhen otrok najbrž zelo lahko poistoveti. Med naslikanimi prizori ustvarjajo nekateri s svojo oblikovno trdnostjo kontrast do nenavadno oblikovanih dreves, ki s svojim širokim listovjem spremljajo in uokvirjajo pripoved. Slikarka jim je namenila posebno pozornost. Zdaj se dvigajo s svojimi suličastimi konicami naravnost proti nebu, zdaj jih nevihta nagiba v eno ali drugo smer. Njihovo ritmično menjavanje opozarja zdaj na spokojnost, zdaj na grozečo nevarnost v naravi. Značilno za slikarkin način oblikovanja je tudi kamenje, s katerim bele žene preganjajo vsiljivce iz domovanja zlatoroga. Po obliki, barvi in strukturi se prilagaja mehko oblikovani sceni in stopnjuje pravljичnost pripovedi. Kontrasti med ploskovito občutenimi stiliziranimi drevesi in plastično oblikovanimi hribi v modrozelenem koloritu spominjajo na umetnost Daljnega vzhoda. Skoraj obvezen atribut v ilustracijah Mojce Cerjak je lunin krajec, ki podpira pravljичno skrivnostno vzdušje v sliki. Pojavlja se tudi v slikarsko najbolj čisti, diagonalno razgibani ilustraciji s prizorom lovčevega strmoglavljenja s hriba, z zlatorogom, ki dogajanje spremlja, in s ptico, ki opazuje usoden dogodek. V tej sliki je čutiti sorodnost s poetično likovno govorico v akvarelnih ilustracijah Ivana Gantscheva.

Mojca Cerjak je v slikanico *Zlatorog* vložila velik likovni napor, vanjo je skušala vnesti kozmično doživljanje narave in na ta način ustvariti slikarsko pripoved, ki je hkrati tudi izpoved.

Predstavitev ilustracij obeh avtoric na isto temo je prilika, da se ob njih seznamimo z različnimi oblikami likovnega izraza, ki se ne more izogniti literarni predlogi kakor tudi ne lastnemu ustvarjalnemu vzgibu.

Kakor je Marija Vogelnik v svoji upodobitvi *Krivopetnic in zlatoroga* bogato pripovedna in zvesta domači likovni tradiciji, tako je Mojca Cerjak staro ljudsko pripovedko s svojim domišljijsko bogatim, lirično obarvanim izrazom preoblikovala v moderno pravljico, v kateri ima dominantno vlogo zanjo značilna poduhovljena krajina, ki iz danega okolja uhaja na polje z meditacijo zaznanih podob.

MARIJA VOGELNIK je bila rojena 15. oktobra 1914 v Ljubljani. Po klasični gimnaziji je študirala arhitekturo (1933–1938) pri mojstru Jožetu Plečniku in sodobni ples (1933–1942) v šoli Mete Vidmarjeve, kjer je diplomirala 1938 in bila osem let članica njene plesne skupine (1934–1942). Po vojni je študirala slikarstvo na Akademiji likovnih umetnosti v Beogradu (1945–1950) pri Nedeljku Gvozdanoviću in Ivanu Tabakoviću in prav tam končala še grafično specialko (1950–1952) pri Mihaelu Petrovu. Po vrnitvi v Ljubljano jeseni 1952 se je vključila v ljubljansko kulturno življenje in bila med ustanovitelji Centra za estetsko vzgojo otrok v Pionirskem domu (zaposlena 1953–1957), kjer je organizirala likovno-plesni center. Med 1960 in 1964 je bila direktorica Šole za oblikovanje in med 1968 in 1973 urednica plesnega programa na ljubljanski televiziji. Od 1976 do 1981 je vodila plesno-baletni program na koprski televiziji in istočasno sodelovala v Kinetikon laboratoriju v Ljubljani (1972–1982) kot pedagoginja in teoretičarka v celotnem estetsko-animacijskem programu za odrasle, katerega rezultat je bila tudi tradicionalna manifestacija Ljubljanski dan plesa itd.

Marija Vogelnik se je ukvarjala s plesno-baletno teorijo, pedagogiko in kritiko, z otroško ilustracijo, s pisanjem za otroke in odrasle, ki obsega literarne, likovno-pedagoške, poljudno-znanstvene in druge tekste, s scenariji in kostumografijo plesnih in gledaliških predstav za SNG Ljubljana, Mladinsko in Eksperimentalno gledališče v Ljubljani, za Tržaško gledališče, ljubljansko in koprsko televizijo itd.

Ilustrirala je preko 50 knjig in slikanic za otroke in z ilustracijami in teksti sodelovala v *Cicibanu*, *Kurirčku*, *Pionirju*, reviji *Otrok in družina v Najdihojci* – prilogi *Dela* itd. Naj poudarimo, da je avtorica sodelovala na 1. in 2. bienalu slovenske ilustracije 1993 in 1995.

Predstavitev slikarkinega dela na področju otroške ilustracije, njeno obsežno bibliografijo in podatke o razstavah ter nagradah do leta 1987 smo objavili v reviji *Otrok in knjiga* 26 (1987), na str. 71–84.

Med nagradami in priznanji omenimo le najpomembnejše:

- nagrado za plesni scenarij muzikala *Deklica in klovn*, Bled 1970,
- uvrstitev Andersenove *Palčice* med najboljša jugoslovanska knjižno-ilustrativna dela v knjigi: Bettina Hürlimann, *Die Welt im Bilderbuch, moderne Kinderbilderbücher aus 24 Ländern*, Zürich 1965,
- Zmajevo nagrado za otroško ilustracijo, Novi Sad 1963,

Mojca Cerjak: Zlatorog

- nagrado Mlado pokolenje 1958 (najvišja jugoslovanska nagrada za ilustracije za otroke),
- nagrado za oddajo (v Bratislavi) Oblike-gibanje-oblike,
- odličje Zveze prijateljev mladine – skulpturo Ciciban.

Marija Vogelnik kljub visokim letom ne miruje. Kolikor še zmorejo nadaljuje s pripravami za *Pesmarico za otroke* in z edicijo *Ljudske pesmi za vsakogar* ter dopolnjuje in pogloblja svoje raziskovalno delo *Ples skozi čas* in *Balet skozi svet*. Pri tem ji je v pomoč hčerka, arhitektka in slikarka Eka Vogelnik.

MOJCA CERJAK je bila rojena 11. novembra 1959 v Mariboru. Na Šoli za oblikovanje v Ljubljani je 1978 maturirala na oddelku za grafiko. Na Visoki šoli za uporabno umetnost na Dunaju je diplomirala 1983 v razredu za uporabno-, ilustracijsko- in fotografiko. 1987 se je redno zaposlila kot oblikovalka v podjetju Konus v Slovenskih Konjicah. Od 1994 ima status samostojne kulturne delavke, od 1995 je članica ZDSLJ. Doslej je ilustrirala 16 otroških knjig in slikanic.

1988 je ilustrirala za *Kurirčka*, od 1993 sodeluje v *Cicibanu* in *Galebu* 1994 je sodelovala pri *Kekcu* in od ustanovitve 1998 ilustrira revijo za predšolske otroke *Cicido*. V času od 1991 do 1998 je izšlo več razglednic in voščilnic z ilustracijami Mojce Cerjak, njene ilustracije se pojavljajo kot aplikacije na kasetah otroških pravljič oziroma na naslovnica knjig, plakatov in gledaliških listov, med katerimi jih je nekaj sama oblikovala. Z ilustracijami je sodelovala tudi v *Pravljičnem koledarju* Mladinske knjige za leto 1996 in 1998.

Delež grafičnega oblikovanja vizualnih identitet Mojce Cerjak je vezan predvsem na podjetje Konus v Slovenskih Konjicah.

Knjižne ilustracije:

Kivinen, Kirst: *Rojstni dan Pikapolonice*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1986 (Čebelica)

Rainer, Meta: *Zajček Skakalček*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987 (Mala slikanica)

Kivinen, Kirst: *Zvezdni prah, pravljica za lahko noč*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1991 (Deteljica)

Milčinski, Fran: *Zvezdica Zaspanka*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1992 (Cicibanov vrtiljak)

Prokofjeva, Sofja: *Ne bom se opravičil*. Celje: Mohorjeva družba, 1993 (Drobtinice)

Gregorič, Erna: *Dušica iz oblaka*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993 (Čebelica)

Štampe-Žmavc, Bina: *Popravljalnica igrač*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1994 (Cicibanov vrtiljak)

Bitenc, Janez: *Oblaček Postopaček*. Maribor: Obzorja, 1995 (Mlada obzorja)

Gričnik, Anton: *Noč ima svojo moč, Bog pa še večjo: Pohorje pripoveduje*. Ljubljana: Kmečki glas, 1995 (Glasovi 8)

Kunčič, Mirko: *Kako so nastale kresnice*. Celje: Mohorjeva družba, 1995 (Drobtinice)

Malik, Jan: *Žogica Nogica*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1996 (Cicibanov vrtiljak)

Čufer, Simona: *O pravljici, ki se je izgubila*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1996 (Čebelica)

- Osojnik, Melita: *Zeleni škrat Ariel*. Ljubljana: samozaložba, 1996 (zvočna kaset)
Zlatorog, ljudska pripovedka. Ljubljana: Sidarta, 1997
Vzhodno od sonca in zahodno od raja, norveška ljudska pravljica. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1998 (Velike slikanice)
 Hanuš, Barbara: *Mali morski ježek in mala morska deklica*. Ljubljana, DZS, 1998

Samostojne razstave

- 1985: demonstracija ABN (Arbeitsgruppe Babynahrung, Dunaj)
 1986: Rathaus, Dunaj
 1992: avtorska izložba Konzorcij Mladinske knjige, Ljubljana
 1993: Likovni salon Celje
     Galerija Krka, Novo mesto
     Pionirska knjižnica Nova vas, Maribor
     Osnovna šola Ob Dravinji, Slovenske Konjice
 1994: Galerija Ilirija, Ljubljana
 1995: Knjižnica Bežigrad, Ljubljana
     Kosovelova knjižnica, Sežana
     Mestna knjižnica Marburg, Nemčija
     KUD Ljubljana (predstavitev škrata Ariela)
 1996: Hotel Dravinja, Slovenske Konjice
     Kinderliteraturhaus, Dunaj
     Galerija Ars, Ljubljana
     Matična knjižnica, Žalec
 1997: Pionirska knjižnica Rotovž, Maribor
 1998: Mestna galerija Riemer, Slovenske Konjice
     Osnovna šola Ob Dravinji, Slovenske Konjice
 1999: Pionirska knjižnica Nova vas, Maribor

Skupinske razstave

- 1980: Unesco plakati Avstrija
 1981: Plakati »Ja zu A« Avstrija (Dunaj, Linz, Salzburg)
 1982: Visoka šola za uporabno umetnost, Dunaj
     Zlatno pero (Beograd, Sarajevo, Ljubljana)
 1983: Galerie Stubenbastei, Dunaj
 1984: Haus Bischoff, Dunaj (tkanine)
     Zlatno pero, Beograd
 1985: Haus Bischoff, Dunaj
 1986: Haus Bischoff, Dunaj
     Zlatno pero, Beograd
 1987: JCA, Tokio
 1988: Zlatno pero, Beograd
 1993: 1. slovenski bienale ilustracije, Cankarjev dom, Ljubljana
     AK Celovec
     BIB, Bratislava
 1994: Galerija Šivčeva hiša (stalna zbirka slovenskih ilustratorjev)
 1995: 2. slovenski bienale ilustracije, Cankarjev dom, Ljubljana
     BIB, Bratislava
     Stalna zbirka ilustracij, Osnovna šola Frana Saleškega Finžgarja, Lesce

- Stalna zbirka ilustracij, Bežigradska knjižnica, Ljubljana
- 1996: Založba Mladinska knjiga na sejnih v Bolonji in Frankfurtu
UNICEF, Ljubljana
- Stalna zbirka ilustracij, Osnovna šola dr. Pavla Lunačka, Šentrupert
- 1997: 3. slovenski bienale ilustracije, Cankarjev dom, Ljubljana
BIB, Bratislava
- Matična knjižnica, Žalec
- 1998: 40 illustrators, New York
- Gallusova avkcijska razstava, Narodna galerija, Ljubljana
- Založba DZS na sejmu v Frankfurtu

Nagrade in priznanja

- 1981: Plaketa Zlatno pero, Beograd
- 1982: Nagradna štipendija avstrijske vlade
- 1984: Priznanje Zlatno pero, Beograd
- 1988: Nagrada Radomir Stević, Beograd
- 1988: Plaketa Zlatno pero, Beograd

Summary

TWO ARTISTIC REPRESENTATIONS OF GOLDENHORN *(The Trenta valley folk tale)*

The article presents two various and very original representations of a Slovene folk tale about Goldenhorn. The authoress finds out that the painter Marija Vogelnik in her illustrations expresses a rich narration and trustfulness to a fine-art tradition. On the other hand Mojca Cerjak, with her lyrical coloured expression, has remoulded the old folk tale into a modern fairy tale with a spiritual landscape having a dominant role.